

Жумалиева Венера Боронбаевнаынын 07.00.02 - Ата Мекен тарыхы адистиги боюнча «Жусуп Абдрахмановдун мамлекеттик ишмердүүлүгү» деген темадагы кандидаттык диссертациясынын кол жазмасына расмий оппонент, тарых илимдеринин кандидаты, доценттин милдетин аткаруучу Кунтубасва Айжамал Ахматбековнанын

ПИКИРИ

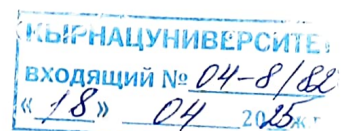
Диссертациялык иштин актуалдуулугу. Адамзаттын тарыхында белгилүү улуу инсандардын орду эбегейсиз чоң. Улуу инсандарды өз дооруна тийгизген таасири, учурдагы кыйынчылыктарды жана тоскоолдуктарды жеңиши, коомдун өнүгүшүнө кошкон салымы аркылуу баалоого болот. Айрыкча кыргыз совет мамлекеттүүлүгүн түптөөдө жана калыптандырууда мамлекеттик жана саясий чыгаан инсандардын ишмердүүлүгүн илимий негизде изилдөө бүгүнкү күндүн актуалдуу маселеси болуп саналат.

Кыргыз Республикасынын президенти С.Жапаровдун 2021-жылдын 11-февралындагы “Азыркы кыргыз мамлекеттүүлүгүн түзүүгө зор салым кошкон Кыргыз Республикасынын мамлекеттик жана саясий ишмери Жусуп Абдрахмановдун элесин түбөлүккө калтыруу жана анын туулган күнүнүн 120 жылдыгын жогорку улуттук деңгээлде майрамдоо» аттуу жарлыгында Кыргызстандын совет доорунун тарыхы мезгилин акыйкаттык менен карап чыгуу жана чыгаан мамлекеттик ишмер Ж. Абдрахмановдун ар тараптуу мамлекеттик ишмердүүлүгүн жаңыча көз караш менен изилдөө маселеси көтөрүлөт.

Кыргыз Республикасынын Президентинин №361 Жарлыгы менен 2021-жылдын 27-августунда мамлекеттин жана Кыргызстан элинин алдында көөнөрбөс эмгеги жана туулган күнүнүн 120 жылдыгына байланыштуу советтик мамлекеттик жана партиялык ишмер Ж. Абдрахмановго «Ак Шумкар» өзгөчө белгисин тапшыруу менен «Кыргыз Республикасынын Баатыры» эң жогорку артыкчылык даражасы ыйгарылды. Бул – “Кыргыз элим” деп өмүрүн берген улуу кеменгер инсанга кечигип болсо дагы көрсөтүлгөн улуу урмат болду. Анткени, анын элдин келечектеги тагдырын чечкен аракеттери кыргыз тарыхындагы чыгаан инсан экендигин далилдеп, ысмы элдин эсинде түбөлүккө калды.

Кыргыз совет мамлекетин түптөөдө Ж. Абдрахмановдун саясий көрөгөчтүгүн, көсөмдүгүн, жогорку деңгээлде ой жүгүрткөн акылмандыгын, улуттук лидер катары өлкөнүн бүтүндүгүн, көз карандысыздыгын бийик койгон ишмердүүлүгүн окуп үйрөнүүдө жаш муундарды Ата Мекенин сүйүүгө, мекенчил болууга түрткү берет. Андыктан изилдөөгө алынган диссертациялык эмгек жаңы муунду тарбиялоодо коомчулукка пайда алып келиши менен учурдун талабына жооп берет.

Жусуп Абдрахманов улуттук лидер катары кыргыз мамлекетинин көз карандысыздыгы үчүн болгон саясий күрөштө «Кыргыз мамлекеттүүлүгүнүн символу» боло алды.

2024-жылы Кара-Кыргыз автономиялуу облусунун түзүлгөндүгүнүн 100 жылдыгына арналган юбилейлик иш-чараларды өткөрүүнүн алкагында азыркы Кыргыз мамлекеттүүлүгүнүн калыптанышына жана өнүгүшүнө сиңирген эмгегин жана ролун таануу максатында Кыргыз Республикасынын Президентинин 2024-жылы 24-июлдагы № 205 акыйкаттуу жарлыгында: “Кыргыз Республикасынын жаңы тарыхында саясий элитанын өкүлдөрү – улуттук лидерлер Абдыкерим Сыдыковго, Иманалы Айдарбековго, Жусуп Абдрахмановго, Абдыкадыр Орозбековго, Ишеналы Арабаевге “Азыркы Кыргыз мамлекеттүүлүгүн түптөгөн аталар” деген наам ыйгарылып, алардын Ата Мекен алдында өтөгөн эмгегин белгилөө менен кыргыз тарыхында али изилдене элек ишмердүүлүктөрүн ар тараптуу илимий изилдөөгө алуу сунушталды.

Кыргыз элинин көз карандысыздыгын коргоодо кыргыз совет мамлекеттүүлүгүнүн пайдубалын түзүүчүлөрдүн башында турган, өлкөнүн эркин өнүгүшү үчүн өмүрүн берген чыгаан мамлекеттик жана саясий ишмер Ж. Абдрахмановдун көп кырдуу мамлекеттик ишмердүүлүгүн илимий изилдөөгө алуу кыргыз совет мамлекетинин түзүлгөндүгүнүн жүз жылдык тарыхын окуп-үйрөнүү үчүн да актуалдуу болуп эсептелет.

2. Диссертациялык ишке коюлган талаптардын чегиндеги илимий жыйынтыктар. Каралып жаткан илимий иште бир катар илимий-практикалык жыйынтыктар чыгарылган:

1-жыйынтык. Изилдөөчү илимий ишинин тарыхнаамасын 3 топко бөлүп караган: Биринчи топко Ж. Абдрахманов тууралуу жазышкан кыргыз тарыхчыларынын эмгектери кирип, экинчи топто Ж. Абдрахманов жөнүндө жооптуу мамлекеттик ишмерлердин эмгектери, үчүнчү топто - советтик жана чет өлкөдө жарык көргөн эмгектер талдоого алынды. Тарыхнаамадагы изилдөөлөрдөгү илимий теманын алкагында жүргүзүлгөн изилдөөлөр жана илимий маалыматтар анализденген.

2-жыйынтык. Диссертациялык иште изилдөөнүн методологиясы менен бирге булактык базасы талдоого алынган. Илимий изилдөөдө коюлган максат менен милдеттерге ылайык Кыргызстандын жана Россия Федерациясынын архивдик булактары пайдаланылган. Анда илимий изилдөөнү жүргүзүүдө мурда коомчулукка белгисиз болуп келген жаңы тарыхый маалыматтарды Россия мамлекеттик социалдык – саясий тарыхы архивинен (РГАСПИ), Оренбург областынын мамлекеттик архивинен (ГАОО), Самара областынын борбордук мамлекеттик архивинен (ЦГАСО), Казакстан Республикасынын Президенттик архивинен (АП РК), Өзбекстан Улуттук архивинен (НАУ), Кыргыз Республикасынын Борбордук мамлекеттик коомдук-саясий документтер архивинен (ЦГА ОПД КР), Кыргыз Республикасынын Борбордук архивинен (ЦГА КР) жана Ысык-Көл областынын мамлекеттик архивинен (Иссык-Кульский ОГА) алынган маалыматтар киргизилген.

Жусуп Абдрахмановдун мамлекеттик ишмердүүлүгү тууралуу жаңы архив документтери аркылуу жаңы булактык база болуп бере турган тарыхый маалыматтарды илимий айлампага киргизе алган.

3-жыйынтык. Диссертациялык изилдөөдө анын саясатчы жана мамлекеттик ишмер катары калыптануу мезгилиндеги тарыхый доорго аныктама берилип, дүйнөгө болгон көз карашына эмне негиз болгонун, улуттук лидер катары кандай сапаттарга ээ экендигин, кандай принципке таянып, ал көтөрүп чыккан маселелер канчалык деңгээлде ишке ашырылгандыгын, мамлекеттин келечеги жана кызыкчылыгы үчүн күрөшүүдөгү ролун аныктоого аракет жасалган. Анын өмүр жолун изилдеп, тактоодо Москва шаарындагы Россия социалдык-саясий тарыхы мамлекеттик архивинен (РГАСПИ, бывший Центральный партийный архив Института марксизма-ленинизма при ЦК КПСС) жана Казакстан Республикасынын Президенттик архивинен (АП РК) жаңы маалыматтар архив булактарынын негизинде далилденген.

4 - жыйынтык. Ж. Абдрахмановдун өмүр жолу жана мамлекеттик ишмердүүлүгү Ата Мекенге кызмат кылуунун бийик үлгүсү болгон. Өкмөт башчы болуп, Кыргызстанды жетектеп турганда өнөр жай, айыл чарба жана маданият тармактарында социалисттик курулуштун алгачкы пайдубалын түптөп, азыркы экономиканын жана социалдык инфраструктуранын негизин түзүп, транспорт, энергетика, ирригациялык система, шаарлардын курулушуна, айыл-кыштактарды түзгөнгө, улуттук маданиятты сактап, илим-билим тармагын өнүгүү жолуна салганга чоң салым кошкон. Ж. Абдрахманов өкмөт башчысы болуп турганда Кыргызстан өнүгүүнүн бардык тармактары боюнча ийгиликтерге жетишкен. Анын мыкты жетекчи катары мамлекетти оор абалдан чыгарууга, өнүгүү жолуна салууга болгон акылын, билимин, болгон мүмкүнчүлүгүн жана тажрыйбасын жумшаганы аныкталган.

5- жыйынтык. Архивден табылган жаңы маалыматтар боюнча 1935-1937-жж. Ж. Абдрахманов Оренбург шаарында Оренбург областтык аткаруу комитетинин мал чарбасы боюнча областтык Жер бөлүмүнүн башчысынын орун басары болуп иштегендиги тастыкталган. Ал аталган жылдары жаңы түзүлгөн Оренбург областынын айыл чарба тармактарындагы уюштуруу иштерине жигердүү катышкан.

Диссертациялык иликтөө жүргүзүүдө Москвадагы Россия мамлекеттик архивинде Ж. Абдрахмановго коюлган саясий күнөөлөр жөнүндө маалыматтарга таянып, анын ошол кездеги партиялык бийликтин жүргүзгөн саясатынын курмандыгы болгондугу далилденген.

3. Диссертациялык изилдөөдө чыгарылган корутундулар менен илимий жоболордун негиздүүлүгү жана ишенимдүүлүгү.

Диссертациялык иштеги жыйынтыктар менен жоболор алдыга коюлган максаттар менен милдеттерге ылайык баптардын мазмунуна таянуу менен чыгарылган.

1 - жыйынтык. Ж. Абдрахмановдун мамлекеттик жана коомдук ишмердүүлүгүн изилдөөдө мамлекеттүүлүктү түзүүнүн башында тургандыгы, аны чыныгы улуттук лидер деп атоого негиз бар. Анын өмүрү жана ишмердүүлүгү келечек муундардын аң-сезиминде орноп, Ата Мекенди сүйүүнүн үлгүсү катары берилиши чагылдырылган.

2 - жыйынтык. Ж. Абдрахмановдун 1924-жылдагы Орто Азияны улуттук-аймактык мамлекеттерге бөлүүдөгү орду өзгөчө болгонун ачып берген.

3 - жыйынтык. Ж. Абдрахманов 1920-1930-жж. эле кыргыз тилинин милдеттүү түрдө окутулушу жөнүндө саясий документтерди кабыл алган. Мындай чечимдер анын улуттук интеллигенциянын ири өкүлү жана даремети күчтүү, келечекти алдын ала көрө билген жетекчи экендигин айгинелейт.

4 - жыйынтык. Ж. Абдрахманов Кыргыз АССРдин Эл Комиссарлар Кеңешинин төрагасы болуп иштеп турган мезгилде темир жол аркылуу соода экономикалык байланышты өнүктүрүү керек экендигин туура баамдаган. Азыркы улуттук кыргыз темир жол тармагынын алгачкы каттамдарынын курулушуна негиз салганы каралган.

5 - жыйынтык. Оор индустриянын негизги тармагы болгон көмүр казып алуу болгондуктан, бул тармак Ж. Абдрахмановдун жетекчилиги астында жаны техникалар менен жабдылып, көмүр казып алуу бир кыйла жогорулаган. Анын демилгеси менен Сүлүктү көмүр ишканасын Өзбекстандан Кыргызстанга өткөрүп берүү зарылчылыгы тууралуу 1927-жылы 7-майдагы каттын негизинде И.В.Сталинге кайрылган. Өкмөт башчы катары Ж. Абдрахмановдун расмий кайрылуусунан кийин 1927-жылдын 8-июлунда СССР БАКтын Президиуму Сүлүктү көмүр кенин Кыргызстанга өткөрүп берүү жөнүндөгү чечимин кабыл алган.

6 - жыйынтык. Ж. Абдрахманов таланттуу уюштуруучу, келечекти көрө билген жетекчи катары Кыргызстандын эл чарбасындагы эң орчундуу ири долбоорлордун ишке ашышын камсыз кылган. Айыл чарбасын өнүктүрүү аркылуу калкты тамак-аш, азык-түлүк, өнөр жайды чийки зат менен камсыз кылуу максатын көздөгөн. Мал чарбачылыгы, дыйканчылык аркылуу айыл чарбасынын өнүгүшүнө шарт түзүлгөнү көрсөтүлгөн.

4. Диссертациянын илимий жаңылыгы жана анын тууралыгын баалоо менен практикалык маанилүүлүгүнө баа берүү.

Диссертациялык изилдөөнүн негизги бүтүмдөрү жана жалпы тыянактары Ата Мекен тарыхынын көйгөйлүү маселелерин изилдөөдө, окуу куралдарын түзүүдө жана теманын алкагында салыштырма изилдөөлөр жүргүзүлгөн илимий чөйрөлөрдө пайдаланууга болот жана сунушталат.

5. Диссертациялык иштин негизги жоболорун, натыйжаларын жана корутундуларын жарыялоонун жетиштүү толуктугун ырастоо.

Диссертациянын илимий жыйынтыктары Кыргыз Республикасынын Окумуштуулук даражаларды берүү жөнүндөгү Жобонун, Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу Улуттук аттестациялык комиссиясынын кандидаттык диссертацияларга койгон талаптарына ылайык рецензияланган илимий басылмаларда жарыяланган 14 илимий макалада жана 1 монографияда чагылдырылган.

6. Авторефераттын диссертациялык иштин мазмунуна дал келиши.

Жумалиева Венера Боронбаевнанын “Жусуп Абдрахмановдун мамлекеттик ишмердүүлүгү” деген темадагы кандидаттык диссертациясынын авторефераты диссертациянын мазмунуна, анда коюлган изилдөөнүн максаттарына жана милдеттерине жооп берет. Анын басылмасы Кыргыз Республикасынын Улуттук аттестациялык комиссиясынын талаптарына ылайык даярдалып, кыргыз, орус, жана англис тилдеринде резюме берилген.

7. Диссертациялык иштин мазмуну жана жасалгаланышы боюнча кемчиликтери.

Жалпысынан диссертациялык иш өз алдынча, тыкыр аткарылган жогорку квалификациялуу илимий изилдөө болуп, анын илимий салымы жана мааниси айкын көрүнүп турат, бирок аны менен бирге бир катар эскертүүлөрдү четке какпайт.

1. 3 баптын 1 бөлүмүнүн “Алгачкы ишмердүүлүгүнүн башталышы” деген аталышы тактоого зарыл деп эсептеймин;

2. Жалпы диссертациялык иштин жана авторефераттын тексттерин дыкат илимий редакциялоо керек;

3. Диссертациялык иштин практикалык сунуштарына кеңейтүү киргизип, Ж. Абдрахмановдун өрнөктүү жашоосу жана ишмердүүлүгү тууралуу материалдарына оцифровка жүргүзүп, өзүнчө сайт түзүү сунушун киргизүү.

Анткени менен, бул эскертүүлөр жана сунуштар диссертациялык изилдөөнүн маанилүүлүгүн жана илимий баалуулугун төмөндөтпөйт.

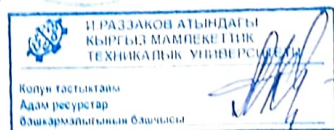
8. КР УАКтын диссертацияларга коюлган талаптарга жооп бериши.

Жумалиева Венера Боронбаевнанын 07.00.02 - Ата Мекен тарыхы адистиги боюнча тарых илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн сунушталган “Жусуп Абдрахмановдун мамлекеттик ишмердүүлүгү” деген темадагы илимий иши Кыргыз Республикасынын Улуттук аттестациялык комиссиясынын окумуштуулук даражаларды ыйгаруу тартиби жөнүндө Жобонун талаптарына жооп берет. Изденүүчү Жумалиева Венера Боронбаевнага 07.00.02 - Ата Мекен тарыхы адистиги боюнча тарых илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын ыйгарууга татыктуу деп эсептейт.

**Расмий оппонент,
тарых илимдеринин кандидаты,
доценттин м.а.**

Кунтубаева А.А.

14.04.2025